

Marta Verginella: LA GUERRA DI BRUNO: L'IDENTITÀ DI CONFINE DI UN ANTIEROE TRIESTINO E SLOVENO. Roma, Donzelli, 2015, 219 strani.

V evropskem zgodovinoписju je po koncu hladne vojne oz. od začetka 90. let 20. stoletja dalje prišlo do spremenjenega načina razlaganja in raziskovanja odprtih zgodovinskih vprašanj in problemov. Spričo spremenjene politične situacije in odprtja nekaterih arhivov so v ospredje postopoma stopile predvsem analize druge svetovne vojne na podlagi uporabe novih metodoloških pristopov, in sicer predvsem z vidika primerjalne, transnacionalne in socialne zgodovine.

Kot v uvodu izpostavlja Marta Verginella, je spričo kompleksnih nacionalnih, političnih in ideoloških dinamik v tem času zgodovinoписje ponovno začelo raziskovati tudi območje Julijske krajine. To obmejno in etnično heterogeno območje je bilo namreč v *dolgem dvajsetem stoletju* pod vplivom zunanjih oz. geostrateško političnih, nacionalnih, a tudi avtonomističnih aspiracij ter zaznamovano z menjavanjem političnih režimov in meja. V zadnjem desetletju je bilo zgodovinoписje na obmejnem območju med Italijo, Slovenijo in Hrvaškopri analizi preteklega dogajanja pod vplivom k posploševanju orientiranega ali pa nacionalnega oz. etnocentričnega in do *drugega* izključujočega zgodovinoписja, ki je obenem večkrat služilo tudi za dosego političnih ciljev.

Pričujoča monografija takona nek način zapolnjuje »metodološko praznino« v zgodovinoписju na obmejnem območju, saj uporablja biografski in mikrozgodovinski epistemološki pristop ter zgodovino t. i. *malega človeka* namesto zakonitosti prevladujoče politične zgodovine. V ospredju zanimanja je tako posameznik kot akter zgodovinskega dogajanja, ki pa ni »ne krvnik, ne žrtev, še manj pa junak, saj se največkrat znajde v vlogi protijunaka«. »Po tipologiji Raula Hilbergaje avtorica takega posameznika umestila med *opazovalce* (*by standers*) oz. v t. i. *sivo cono*.« Tržaški Slovenec Bruno Trampuž (rojen 1909) tako hkrati predstavlja subjekt in objekt v rekonstrukciji zgodovinskega dogajanja.

Marta Verginella je redna profesorica na Oddelku za zgodovino Univerze v Ljubljani. Njeni raziskovalni interesi segajo na področje socialne, demografske in kulturne zgodovine 19. in 20. stoletja, historične antropologije, nacionalnih študij in študij spolov. V zadnjem času se intenzivno ukvarja z vlogo žensk v času prve svetovne vojne in po njej. Avtorica obe-

nem v zgodovinopisje vseskozi prenaša sodobne metodološke pristope ter se ukvarja s problematiko pisanja zgodovine in terminologije v multietničnem okolju.

Avtorica je za monografijo, ki je v slovenskem jeziku izšla z naslovom *Suha pašta, pesek in bombe: vojni dnevnik Bruna Trampuža (Koper, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2004, 249 strani)*, uporabila obsežno avtobiografsko gradivo Bruna Trampuža. Analizirala je njegov vojni dnevnik, dnevniške zapise iz časa fašistične konfinacije ter njegovo osebno korespondenco z njegovimi domačimi, še zlasti z njegovo ženo Marijo Babič. Dnevnik je skupaj z nekaterimi drugimi družinskimi dokumenti avtorica delno obdelala že pred leti za odmevni niz radijskih oddaj na Radiu Trst A. Omenjeno gradivo je prilagodila italijanskemu bralcu in je podprto z znanstveno literaturo, ki glavnega protagonista vseskozi postavlja v »čas in prostor«.

Bruno Trampuž je bil aktiven sopotnik slovenske skupnosti v Trstu in okolici v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja. Podobno kot velika večina preostale tržaške narodnozavedne slovenske mladine je tudi on kljuboval fašističnemu raznarodovalnemu pritisku. Med letoma 1930 in 1931 je odslužil vojaščino v Rimu in Palermu ter zamenjal več služb kot trgovski pomočnik. Leta 1937 so ga vpoklicali v italijansko vojsko in ga poslali v Libijo, kjer so ga, čeprav je bil »izučen« protiletalski topničar, dodelili v vojaško kuhinjo. Po vrnitvi v Trst so italijanske oblasti Trampuža kmalu označile za nevarnega protifašista. Že jeseni 1940 je bil štiri mesece zaprt, nato pa so ga oblasti v času med majem in junijem 1941 konfinirale v naselje Oppido Lucano na jugu Italije, v deželi Basilicata.

Novembra 1941 je bil ponovno vpoklican v italijansko vojsko. Od takrat do vrnitve po koncu vojne se je Brunovo življenje odvijalo po vojašnicah v Italiji (Padova, Rim, Castelvetrano na Siciliji, Palermo), v februarju 1943 pa se je nahajal v zaledju tunizijskega bojišča.

Velja omeniti, da so podobno izkušnjo v tem času doživeli še številni Primorci in Istrani iz Julijske krajine, ki so jih fašistične oblasti dodelile redni italijanski vojski (večinoma kot pomožno delovno silo ali pa kot »topovsko hrano« v prvih bojnih vrstah) ali pa uvrstile v »posebne bataljone«, da so opravljali različna vojaška ali civilna dela.

Z zlomom italijanske fronte v severni Afriki je Bruno Trampuž prišel v angleško ujetništvo, kjer si je z vidika strategij preživetja življenje lajšal tudi s prodajanjem vojaške opreme in »pečenjem polpet za trg«. V tem času v svojih dnevniških zapisih veliko prostora nameni opisovanju »laške neznajnosti, prepirljivosti in kradljivosti«. Na plano tako med drugim začenjajo prihajati spomini na doživete narodne krivice, zavest o pomenu vojne in nasprotje med fašizmom in antifašizmom. Nato je glavni protagonist vključen v gardni bataljon jugoslovanske kraljeve vojske v Palestini, ki zbira Primorce in Istrane po zavezniških ujetniških taboriščih in tu opravlja funkcijo pisarja. Vendar se kot kraljevi vojak ne počuti najbolje – plača je slaba, preostali vojaki se vdajajo pijači, za nameček pa poveljstvo ne zna preprečevati srbskega nacionalizma in se proslavi z nesposobnostjo. V avgustu 1944 se priključi Titovi partizanski vojski, v katero je prestopila večina vojakov kraljeve vojske. Novo okolje v vrstah osvobodilnega gibanja pa je kljub občutkom zadovoljstva in navdušenju vse prej kot neproblematično za Trampuža. Zmotijo ga preveč brezbrizni in nedisciplinirani mlajši tovariši, nemoralni stiki soborcev z dalmatinskimi

begunkami ter »kolektivizem«, ki od vsakega vojaka terja, da se v skupno dobro odreče dodeljenim cigaretam in zlasti denarju, ki ga nato delijo po »komunistično«– vsakomur po njegovih potrebah – ali pa izgine »v skupno korist« beguncev in ranjencev. Obenem je razočaran spričo prepovedi branja časopisa Bazovice, ki je bodril primorske fante v angleškem ujetništvu in v kraljevi vojski, čeprav je imel z urednikom Ivanom Rudolfom več nestrinjanj kot skupnih imenovalcev. Obenem se razočaranje povečuje tudi zaradi dejstva, da pripadniki prekomorskih brigad odhajajo drug za drugim osvobajati Jugoslavijo, njega pa so iz njemu nerazumljivih razlogov še vedno zadrževali v Apuliji. Trampuž je otok Vis dosegel v januarju leta 1945 in podobno kot tisoči beguncev, ranjencev in prostovoljcev NOV (JA) z ladjo iz Barija. Na Visu in kasneje v Zadru (Prkos) je bil vključen v obrambo partizanskih letališč. Njegova zadnja vojaška baza je bilo letališče v Somboru.

Avtobiografska pripoved Bruna Trampuža pa nam obenem odstira nekatere »sive lise« v slovenskem zgodovinopisju, ki jih bo še treba raziskati, še zlasti na temelju primarnih arhivskih virov. Tako npr. še vedno ostaja odprto vprašanje, kakšno vlogo so pri »prestopu« Primorcev in Istranov iz »kraljeve« v »Titovo« vojsko odigrale partizanske vojaške misije v Italiji; kakšno »propagando« so imele vojaške misije med Primorci in Istrani; kakšna je bila vloga politkomisarjev; kdo so bili pravzaprav glavni akterji? Glavna pisca monografij, ki obravnavata tematiko prekomorskih brigad, Albert Klun in Srečko Vilhar, z izjemo nekaj strani namreč o teh odprtih vprašanjih praktično ne pišeta. Obenem velja izpostaviti, da zagotovo obstaja še veliko »Trampužev« oz. dnevniških zapisov in izpovedi »malih ljudi«, ki še niso dobili prostora v zgodovinopisju in bi si zagotovo zaslužili objavo.

Miha Kosmač